

YAHUDIYLIK DININING VUJUDGA KELISHI VA TA'LIMOTI

SHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Azamova Sitora Ayonovna

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

*2-kurs talabasi **Rasulova Sadoqat***

Annotatsiya: Maqola Yahudiylik dinining vujudga kelishi va ta'limotlarini qisqacha ko'rib chiqadi. Yahudiylik, miloddan avvalgi 2-ming yillikda monoteizm asosida shakllangan bo'lib, uning asosi Talmutga (Yahudiy Muqaddas Kitobi) qurilgan. Dinning asosiy ta'limotlari Yaratganning birligi va axloqiy qonunlarga asoslanadi.

Kalit so'zlar: Yahudiylik, Monoteizm, Tana, Yaratgan, Axloqiy qonunlar

Yahudiylik dini eramizdan avvalgi 2000 yillarning oxirlarida Falastinda vujudga kelgan, birinchi bo'lib yakkaxudolik g'oyasini targ'ib qilgan dindir. Yahudiylik millat dini bo'lib, faqatgina yahudiy xalqiga xos. Yahudiylikning kitobiy asoslari er. av. IV-III asrlarda shakllandi. Bu dinning ta'limotiga ko'ra olamlarni yaratuvchi yagona xudo Yahve mavjud. U Tavrotni yahudiylarga berish bilan ular bilan axd tuzgan. Go'yoki yahudiylar Yahvening er yuzidagi xalqlarning "eng mumtozi" va keyingi dunyoda berilajak in'omlarning eng xaqlisi, Muso Yahvening elchisi, Tora (Tavrot) Yahve tomonidan Musoga Tur tog'ida berilgan muqaddas kitob. Yahve olamlarni yaratishni yakshanbada boshlab, juma kuni tugatdi, shanba kuni esa dam oldi va yahudiylarga ham shu kuni dam olishni buyurdi. Shuning uchun yahudiylik diniga ko'ra shanba kuni ulug' kun hisoblanib, hech qanday mehnatga qo'l urilmaydi. [1]

Bundan tashqari yahudiylikda *messiya*11 - xaloskorning kelishi haqidagi ta'limot ham keng o'rin olgan. Unga ko'ra oxirzamonda Yahve yahudiylar

orasidan bir xaloskorni chiqaradi va u quyidagi vazifalarni bajaradi: 1) dunyoni qaytadan, islox qilgan holda qurish;2) butun yaxudiylarni Sinion (Quddus yaqinidagi tepalik) atrofida to‘plash 3) ularning barcha dushmanlarini jazolash.

Muso Tur tog‘ida Yahve bilan uchrashganda unga 10 ta lavhani tushirdi. Ularda ushbu din asosini tashkil qilgan 10 ta nasixat bor edi:

1. Yahvedan boshqani iloh deb ushlamaslik;
2. But, sanam va rasmlarga sig‘inmaslik;
3. Bekordan-bekorga Xudo nomi bilan qasam ichmaslik;
4. Shanba kunini hurmat qilish va uni Xudo uchun bag‘ishlash;
5. Ota-onani hurmat qilish;
6. Nohaq odam o‘ldirmaslik;
7. Zino qilmaslik;
8. O‘g‘irlik qilmaslik;
9. Yolg‘on guvohlik bermaslik;
10. Yaqinlarning narsalariga ko‘z olaytirmaslik. [2]

Yahudiylikdagi oqimlar haqida gapirganda ularni qadimiy oqimlar va zamonaviy oqimlarga bo‘lishimiz mumkin. Qadimiy oqimlarga *Sadduqiylar*, *Farziylar*, *Yesseylar* kiradi. Zamonaviy oqimlarga esa *Massonizm* va *Sionizm* kiradi. Sadduqiy nomi podshoh Dovud payg‘ambar davrida yashagan ruhoniylar Saduq nomi bilan bog‘liq. Ko‘plab mansabdor ruhoniylar sadduqiy bo‘lganlar. Ular diniy ishlarda faqat Qonun (Musoning besh kitobi)ni tan olganlar. Qonunda ruhoniylar, qurbonliklar, ibodatlar haqida so‘z boradi, lekin oxirat va qiyomat haqida hech narsa deyilmagan. Shuning uchun sadduqiylar qiyomatda o‘lganlarning qayta tirilishini tan olmaganlar. Farziy nomi qadimiy yahudiy tilidagi “tushuntirish”, “ajratib ko‘rsatish” so‘zidan olingan bo‘lib, ular Musoning qonunini sharhlaganlar va oddiy odamlarga o‘rgatganlar. Farziylar Musoning zamonidan beri og‘zaki an’ana davom etib kelyapti deb hisoblaydilar. Ular har bir avlod o‘z extiyojlarini qondirish uchun Qonunni sharhlay oladi deb bilganlar. Ular muqaddas manba sifatida nafaqat Musoning qonunini, balki boshqa payg‘ambarlarning ham muqaddas yozuvlarini, xatto o‘zlarining urf-odatlarini

ham qabul qilganlar va bularning hammasiga sinchkovlik bilan amal qilganlar. Shuning uchun ular ovqatga, kiyimga va boshqa narsalarga juda ehtiyot bo'lganlar. Qo'llarini va badanlarini ozodaligiga katta e'tibor berganlar. Farziylar juda ko'p payg'amlar gapirib o'tgan qiyomatga, o'lganlarning qayta tirilishiga ishonganlar.

Yesseylar Quddusdagi ko'pgina ruhoniylar Xudo ulardan talab qilganidek yashamas edilar. Undan tashqari rimliklar ba'zi diniy mansablarga Musoning Qonuniga muvofiq munosib bo'lmagan shaxslarni tayinlagan edilar. Buni ko'rgan bir guruh ruhoniylar Quddusda ibodat qilish va qurbonlik qilish Qonunga to'g'ri kelmay qoldi, deb hisobladilar. Ular Quddusni tashlab, yahudiy saxrolariga chiqib ketdilar va o'sha erda o'z jamoalarini tashkil qildilar. Ularni *esseylar* deb atashdi. Yesseylar Xudo tomonidan yuboriladigan xaloskor - Messiyaning kelishi va Quddusni tozalashini kutib, ibodat qilib yashar edilar.

Massonizmning ma'nosi "ozod quruvchilar" bo'lib, yahudiylikdagi yashirin tashkilotdir. U milodiy 44 yili Rim imperatorlaridan Irod Akriba tomonidan o'zining ikki yahudiy maslaxatchisi: rais o'rinbosari Xeron Abyud va birinchi sekretar Muob Lomiy yordamida tashkil etilgan. Maqsadi - dunyoda yaxudiylik xukmronligini o'rnatishga erishish. U tashkil topgan davrda "maxfiy qudrat" deb atalardi. Keyinchalik massonizm deb ataldi.

Sionizm nomi Quddusdagi Sion tog'i bilan bog'liq. Bu oqim avstraliyalik yaxudiy jurnalist T. Gerlsning "Yaxudiy davlati" risolasi asosida tuzilgan. Bu oqimning o'z oldiga qo'ygan maqsadi - yaxudiylik o'zlari yashab turgan turli o'lkalardan chiqib, Falastinda "milliy birlashish"ga erishish. Sionizm "jahon yahudiy millati" - "oliy millat" kabi g'oyalarni ilgari suradi. O'z g'oyasiga ko'ra sionizm siyosiy oqim bo'lib, maqsadiga erishish yo'lida yahudiy dinidan foydalanadi.

Yahudiy dini boshqa dinlar kabi o'zining muqaddas yozuvlariga ega. Uning asosan ikkita manbasi bo'lib, biri er. av. XIII asrda yashagan va Isroil xalqini Misrdan olib chiqib ketishga boshchilik qilgan Muso payg'ambarga Tur

tog'ida berilgan Tora (Tavrot). Bu manba xristianlar uchun ham muqaddas hisoblanganligi uchun u haqida xristianlik mavzusida kengroq to'xtalamiz. [3]

Talmud (qad. yaxud. Tilida *lameyd- o'rganish*) miloddan avvalgi IV asrlarda vujudga kelgan va yozma Toradan farqli o'laroq, avlod-dan-avlodga og'zaki ravishda o'tib borgan. Shuning uchun Torani yozma qonun, Talmudni esa og'zaki qonun deb yuritilgan. Talmud Mishna va Gemara kitoblari majmuasi bo'lib, Mishna ravvinlar tomonidan Tavrotga yozilgan sharxlar, Gemara esa Mishnaga yozilgan sharxlardan iborat. Talmudning Falastin (O'rshalim) va Vavilon (Bavliy) nusxalari mavjud. O'rshalim Talmudi eramizning III asrlarida Bavliy talmudi eramizning V asrida taxrir qilingan. Unda ilgari yaxudiylar uchun noma'lum bo'lgan esxatologik (ya'ni oxirat, qiyomat, marxumlarning tirilishi, u dunyodagi ajr va jazo) tasavvurlar o'z aksini topgan. Talmudda yaxudiylikning marosimlari, urf-odatlarini aniq bayon etilgan bo'lib, ular 248 ta vasiyat va 365 ta ta'qiqni o'z ichiga oladi. Shuningdek, unda qadimiy yaxudiylar orasida din, partiya, guruhlar (sadduqiylar, farziylar, esseylar)ning kelib chiqishi haqida tarixiy ma'lumotlar keltirilgan. Unda bayon etilgan diniy qonun-qoidalar, aqidalar, ko'rsatmalar yaxudiy dinining asosini tashkil etadi.[4]Yahudiylik dini qadimiy monoteistik din bo'lib, uning asosiy ta'limotlari Yaratganning birligi, axloqiy qonunlar va ibodatlariga asoslanadi. Bu dinning ta'limotlari Yahudi xalqining madaniy va diniy hayotida muhim o'rin tutadi.Ko'chmanchi qabilalar (yahudiylarning ajdodlari) Mesopotamiyadan Kan'on eriga (keyinchalik Isroil deb ataladi) joylashish uchun ko'chib o'tadilar, u erda qabila urug'laridan iborat patriarxal jamiyatni shakllantirdilar. Muqaddas Kitobga ko'ra, bu ko'chish va yashash Ibrohimga ilohiy da'vat va va'daga asoslangan edi - Ibrohim va uning avlodlari Yagona Xudoga sodiq qolishsa, ularga milliy ne'mat va fazl va'dasi (Xudo insoniyat tarixiga kirgan birinchi lahza). . Bu chaqiriq bilan Xudo va Ibrohimning avlodlari o'rtasida birinchi ahd o'rnatildi. Ilk Injil arxeologlarining eng ko'zga ko'ringanlari Uilyam F. Olbrayt bo'lib, u miloddan avvalgi 2100-1800 yillardagi patriarxal davrni, oraliq bronza davrini, qadimgi Kan'onda yuqori darajada rivojlangan shahar madaniyatining ikki davri orasidagi intervalni

aniqlagan deb hisoblagan. Olbrayt oldingi bronza davri madaniyatining to'satdan qulashi to'g'risida dalillarni topganligini ta'kidladi va buni Mesopotamiya matnlarida eslatib o'tilgan amoritlar bilan birlashtirgan shimoli-sharqdan ko'chib yuruvchi chorvador ko'chmanchilarning bostirib kirishi bilan bog'ladi. Olbraytning so'zlariga ko'ra, Ibrohim Olbrayt, E.A.Speiser va Sayrus Gordonning ta'kidlashicha, hujjatli gipotezada tasvirlangan matnlar patriarxal davrdan keyin asrlar o'tib yozilgan bo'lsa-da, arxeologiya ular baribir miloddan avvalgi 2-ming yillik sharoitlarini to'g'ri aks ettirganligini ko'rsatdi. Jon Braytning so'zlariga ko'ra, "Biz Ibrohim, Ishoq va Yoqub haqiqiy tarixiy shaxslar bo'lganiga to'liq ishonch bilan aytishimiz mumkin.Olbrayt vafotidan so'ng uning patriarxallik davri haqidagi talqini tobora ko'proq tanqid ostiga olindi: bunday norozilik Jon van Seters tomonidan Tomas L.Tompson va Avraamning "Tarix va an'ana" asarida "Patriarxal rivoyatlarning tarixiyli"ning nashr etilishi bilan yakunlandi. Tompson, adabiyotshunos olim, patriarxlar miloddan avvalgi 2-ming yillikda yashaganligi to'g'risida ishonchli dalillar yo'qligi haqida bahslashdi va ba'zi Injil matnlarida birinchi ming yillikning shartlari va tashvishlarini qanday aks ettirganini ta'kidladi, Van Seters esa patriarxal hikoyalarni o'rganib chiqdi va ularning nomlari, ijtimoiy muhit va xabarlar ular temir asri ijodi ekanligidan dalolat beradi. Van Seter va Tompsonning asarlari bibliya fanlari va arxeologiyadagi paradigmaning o'zgarishi bo'lib, bu asta-sekin olimlarni patriarxal rivoyatlarni tarixiy deb hisoblamaslikka olib keldi. Ba'zi konservativ olimlar keyingi yillarda patriarxal rivoyatlarni himoya qilishga harakat qilishdi, ammo bu pozitsiya olimlar tomonidan qabul qilinmadi. 21-asrning boshlariga kelib, arxeologlar Ibrohim, Ishoq yoki Yoqubni ishonchli tarixiy shaxslarga aylantiradigan har qanday kontekstni tiklash umididan voz kechishdi.

Foydalaniladigan adabiyotlar:

- 1,Dunyo dinlari tarixi / Tuzuvchilar: S. Agzamxodjaev, D.Rahimjonov, N.Muhamedov va b. - T.: ToshDShI, 2011.
- 2.Mo'minov A. Dinshunoslik : Darslik / Mo'minov A., Ibrohimov N.I. - Toshkent : Mehnat, 2004.

3. Haydarova H.B. Dinshunoslik. Buxoro “Durdona” nashriyoti, 2011.
4. Bag‘rikenglik - barqarorlik va taraqqiyot omili / Mas’ul muharrir A.Ochildiev.
- T.: Toshkent islom universiteti, 2007.